

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ВИХОВАНЦІВ ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню організації соціального супроводу вихованців дитячих будинків в умовах військового стану; окреслено проблеми забезпечення дітей базовими потребами та психологічної підтримки, а також створення умов для їхнього подальшого розвитку, освіти, професійної реалізації та самостійного життя.

Ключові слова: діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, соціальні сироти, соціальна підтримка.

The article is devoted to the study of the organization of social support for children of orphanages under martial law; problems of providing children with basic needs and psychological support are outlined, as well as creating conditions for their further development, education, professional realization and independent life.

Key words: orphans, children deprived of parental care, social orphans, social support.

Постановка проблеми. В Україні сьогодні активно впроваджуються різні форми сімейного виховання, однак ситуація з дітьми, які опинилися без батьківського піклування, залишається складною. Статистика показує, що на сьогоднішній день у країні нараховується близько 70 тисяч дітей-сиріт та дітей, які з різних причин втратили батьківську опіку. Війна на сході України, що триває вже кілька років, лише погіршує цю ситуацію: через військові дії, обстріли та руйнування житлових будинків і соціальних об'єктів, кількість дітей, які потребують опіки, постійно зростає. За даними органів опіки та піклування, з початком військового конфлікту кількість дітей-сиріт зросла з 65 тисяч до 70 тисяч. Цей виклик ставить перед державою та суспільством важливе завдання – створити відповідні умови для виховання та соціальної адаптації цих дітей, а також належно підготувати різні форми сімейного виховання до прийняття таких дітей у свою систему [6].

У відповідь на цю кризу особливої актуальності набуває необхідність оптимізації використання всіх наявних ресурсів країни для забезпечення доступу цих дітей до соціального захисту, якісної освіти, медичної допомоги та соціальних послуг. Важливим елементом цього процесу є розробка та впровадження ефективних програм соціального супроводу сімейних форм виховання, що включає тісну співпрацю між державними органами, громадськими організаціями та волонтерами. Тільки за умов скоординованих дій можна досягти реальних змін у цій сфері та забезпечити гідне майбутнє для кожної дитини, яка потребує допомоги [4].

Дослідження даної теми має величезне значення через складність проблем, з якими стикаються діти, позбавлені батьківського піклування. У сучасному суспільстві необхідно забезпечити цим дітям належний рівень життя, умови для розвитку та соціальної інтеграції. Саме тому вивчення та розробка програм соціального супроводу для сімейних форм виховання є

важливим кроком до створення справедливого та гуманного суспільства, в якому кожна дитина має рівні можливості для реалізації свого потенціалу і прав.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато науковців активно займаються дослідженням різних аспектів проблематики, пов'язаної з дітьми-сиротами та дітьми, які залишилися без батьківського піклування. Серед таких науковців – В. Гопанчук, С. Індиченко, Л. Короткова, З. Ромовська, які зосереджували свою увагу на правових аспектах сімейного виховання та захисту дітей. Нормативно-правові та соціально-педагогічні аспекти захисту прав дітей-сиріт розглядалися у працях Н. Бутрин-Бока, О. Карпенка, О. Ноздріної, Ю. Черновалюк. Їхні дослідження включали також аналіз особливостей інтеграції дітей, позбавлених батьківського піклування, до суспільства [5].

Велика увага приділялася також проблемам навчання та виховання цієї категорії дітей. О. Безпалько, Л. Бережна, В. Гаврішко, А. Іванченко в своїх працях розглядали питання адаптації таких дітей в умовах освітнього процесу, а також соціального виховання дітей-сиріт. Ці питання стали предметом дослідження таких науковців, як К. Педь, А. Полянничко, Т. Шатохіна, В. Яковенко. Роль соціальних інститутів у вихованні дітей-сиріт також вивчалася в роботах І. Зверєвої, Н. Павлик, Ж. Петрочко тощо. Питання патронату як форми влаштування та виховання дітей досліджували такі вчені, як Я. Бордиян, Л. Міхеєва, С. Фурса, Л. Фуштейт.

Бібліографічний аналіз робіт, присвячених темі організації соціального супроводу дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, свідчить про те, що ця проблема є актуальною та багатовекторною, особливо в умовах сучасних соціально-політичних реалій України. Необхідність вивчення ефективних механізмів організації такої діяльності набуває особливої популярності, оскільки вона спрямована на досягнення соціального добробуту в суспільстві [2].

Зазначена проблематика вимагає вирішення низки суперечностей. Наприклад, існує необхідність балансування між пріоритетом сімейного виховання та державним втручанням у захист прав дітей-сиріт. Як знайти компроміс між інтересами сімей, які бажають виховувати дітей-сиріт, і державою, яка має забезпечувати захист цих дітей? Інша суперечність виникає між зусиллями соціальних педагогів і працівників, спрямованими на виховання та соціалізацію дітей-сиріт, та недостатньою підтримкою і ресурсами з боку державних установ. Нарешті, є розрив між ідеалами сімейного виховання та реаліями роботи соціальних педагогів і державних установ у сучасному суспільстві.

Постановка завдання. Основною метою даного дослідження є здійснення глибокого та всебічного аналізу особливостей організації соціального супроводу вихованців дитячого будинку в умовах військового стану. Війна, як надзвичайна ситуація, створює унікальні виклики та проблеми для дітей, які вже перебувають у вразливому становищі, позбавлені батьківського піклування та вимушені жити в умовах інституційного догляду. Тому важливо дослідити, як саме військові дії впливають на потреби та психологічний стан цих дітей, які адаптації та зміни необхідні в системі

соціального супроводу, щоб забезпечити їм ефективну підтримку та захист їхніх прав. Кінцевою метою дослідження є розробка практичних рекомендацій, які допоможуть покращити якість соціального супроводу в дитячих будинках під час військового стану, забезпечити дітям необхідну психологічну, соціальну та матеріальну підтримку, а також сприяти їхній успішній адаптації та інтеграції у суспільство після завершення конфлікту.

Виклад основного матеріалу. Соціальний супровід вихованців дитячого будинку в умовах військового стану – це не просто адаптація звичної практики до нових реалій, це цілком новий вимір складності та відповідальності. Військові дії, нестабільність, втрати близьких, вимушене переселення, руйнування звичного середовища – все це створює безпрецедентний рівень стресу та травматизації для дітей, які вже перебувають у вразливому становищі. Тому соціальний супровід у таких умовах має бути не просто підтримкою, а справжнім рятівним колом, що допомагає дітям вистояти, зберегти психічне здоров'я та знайти сили для подальшого життя.

Психологічна підтримка та стабілізація емоційного стану дітей стають пріоритетними завданнями соціального супроводу в умовах військового стану. Діти, які стали свідками жахів війни, втратили рідних та близьких, були змушені покинути свої домівки, переживають глибокі психологічні травми. Вони можуть страждати від посттравматичного стресового розладу, тривожності, депресії, нічних кошмарів та інших проявів психологічного дистресу. Тому соціальні працівники та психологи повинні бути не просто фахівцями, а справжніми провідниками для дітей у світі їхніх емоцій та переживань. Вони мають створити атмосферу довіри та безпеки, де діти зможуть відкрито говорити про свої страхи та переживання, отримати необхідну психологічну допомогу та підтримку. Важливо використовувати різноманітні методи психологічної роботи, такі як арт-терапія, ігрова терапія, казкотерапія, музикотерапія, а також індивідуальні та групові консультації, щоб допомогти дітям впоратися з травмами та відновити емоційну рівновагу[1].

Соціальний супровід є важливою формою соціально-педагогічної роботи з дітьми-сиротами, яка забезпечує підтримку дітей, що перебувають на вихованні в сім'ях опікунів, прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу, а також осіб з їх числа. Основні завдання соціального супроводу включають адаптацію дитини в новій сім'ї, створення позитивного психологічного клімату, врахування індивідуальних потреб кожної дитини, забезпечення оптимальних умов життя та захист прав.

Забезпечення фізичної безпеки та захисту дітей – ще один критично важливий аспект соціального супроводу в умовах військового стану. Військові дії супроводжуються підвищеним ризиком насильства, експлуатації, торгівлі людьми та інших форм порушення прав дітей. Дитячі будинки можуть опинитися в зоні бойових дій або бути змушені евакуюватися, що створює додаткові ризики для безпеки дітей. Тому соціальний супровід має включати комплекс заходів щодо захисту дітей, починаючи від інформування про безпечну поведінку та навчання навичкам самозахисту, і закінчуючи забезпеченням доступу до безпечних місць, таких як бомбосховища або евакуаційні центри. Важливо також налагодити тісну співпрацю з правоохоронними органами та іншими структурами, відповідальними за

безпеку дітей, щоб оперативно реагувати на будь-які загрози та забезпечувати дітям необхідний захист.

Військовий стан часто призводить до руйнування інфраструктури та обмеження доступу до базових послуг, таких як освіта, медицина та соціальне забезпечення. Дитячі будинки можуть зіткнутися з нестачею їжі, ліків, одягу, а також з перебоями у водопостачанні та електроенергії. У таких умовах соціальний супровід має забезпечити дітям доступ до необхідних ресурсів та послуг, навіть якщо це вимагає нестандартних рішень та мобілізації додаткових зусиль. Це може включати організацію дистанційного навчання за допомогою онлайн-платформ, забезпечення доступу до медичних мобільних бригад або телемедицини, пошук та залучення гуманітарної допомоги від міжнародних організацій та волонтерів[3].

Підтримка зв'язків дітей з їхніми сім'ями та громадами є особливо важливою в умовах військового стану, коли багато сімей розлучені, а діти можуть втратити контакт з рідними та близькими. Соціальний супровід має сприяти відновленню та підтримці цих зв'язків, навіть якщо це вимагає подолання значних труднощів, пов'язаних з переміщенням, відсутністю зв'язку або іншими обставинами. Це може включати організацію відеозв'язку, допомогу у пошуку родичів через спеціальні служби та бази даних, підтримку контактів з громадами походження через соціальні мережі та інші канали комунікації. Збереження сімейних та громадських зв'язків допомагає дітям зберегти відчуття ідентичності, приналежності та підтримки, що є важливим фактором їхньої психологічної стійкості[4].

Нарешті, соціальний супровід в умовах військового стану вимагає від соціальних працівників та інших фахівців високого рівня гнучкості, адаптивності та готовності до постійного навчання. Ситуація може змінюватися дуже швидко, тому важливо вміти оперативно реагувати на нові виклики та потреби дітей, змінювати форми та методи роботи, шукати нові ресурси та партнерів, а також постійно підвищувати свою кваліфікацію та професійний рівень. Це вимагає не лише знань та навичок, але й великої відданості своїй справі, емпатії та готовності допомагати дітям навіть у найскладніших умовах.

Висновок. Посилення стратегічного планування є необхідним для забезпечення сталого розвитку дитячого будинку та його адаптації до змін умов. Розробка довгострокових планів розвитку, визначення стратегічних цілей та пріоритетів, а також регулярний моніторинг та оцінка результатів дозволять дитячому будинку діяти більш проактивно та ефективно, передбачаючи майбутні виклики та потреби дітей. Залучення персоналу до процесу планування сприятиме підвищенню їхньої мотивації та залученості, а також дозволить врахувати їхній досвід та ідеї при розробці та реалізації планів розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей, у яких виховуються діти сироти і діти, позбавлені батьківського піклування. Наказ Міністерства соціальної політики України від 11.08.2017 року № 1307. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1089-17>
2. Тросянчук Я.І. Сімейний патронат у системі захисту і підтримки дітей, позбавлених батьківського піклування: сутність та особливості. *Magisterium: збірник статей здобувачів*

вищої освіти другого (магістерського) рівня за мат. студентського науково-практ. круглого столу (м. Тернопіль, 3 грудня 2020 року). Тернопіль: Вектор, 2020. С. 136–144.

3. Пліско Є., Тіщенко В. Аналіз сучасного стану соціального захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2022. № 17. С. 42–51.
4. Штокалюк Ю. Війна і сирітство: скільки дітей в Україні залишилися без батьків та як змінився рівень їхнього усиновлення. *Юридична газета*. 2023. URL: [https://yur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/viyna-i-siritstvo-skilki-ditey-v-ukrayini-zalishilisya-bez-batkiv-ta-yak-zminivsia-riven-yihnego-usi.html](https://yur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/viyna-i-siritstvo-skilki-ditey-v-ukrayini-zalishilisya-bez-batkiv-ta-yak-zminivsia-riven-yihnego-usinovlennya.html)
5. Яніцька І.А. Встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, в умовах воєнного стану. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття*» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т.: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 797–801.
6. <https://voices.org.ua/news/bez-batkiv-pid-chas-viyny-iaka-sytuatsiia-iz-syrotamy-v-ukraini/>

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, доцент Гуріч В.О.